
ROZDÍLY A PRŮSEČÍKY LITERÁRNÍ KRITIKY V TISKU A ONLINE V ROCE 2021

PAVLA HARTMANOVÁ

THE DIFFERENCES AND THE INTERSECTIONS OF LITERARY CRITICISM IN PRINT AND ONLINE IN 2021

This article aims to present the results of a quantitative analysis of bibliographical data about the Czech literary criticism in 2021. The source of these data is the Czech literary bibliography article database. The database contains information not only about print periodicals but also about online sources. For this reason, the article compares results from these two areas. The analysis shows differences and similarities between print and online criticism – which books or writers were evaluated and who created literary discourse. The literary criticism is examined from the point of view of gender and age of critics too. The article brings new information mainly about online literary criticism, which has not received much attention yet. Based on analysed data was indicated whether exists a correlation between awarded books and literary reflection in media.

Keywords: literary criticism; critics; print sources; electronic sources; awarded books; bibliographical data; Czech Literary Bibliography

Jak je patrné již ze samotného názvu příspěvku, není jeho cílem interpretovat konkrétní knihu vydanou a ne/oceněnou v roce 2021 či srovnat vybrané literární počiny. Svou pozornost jsem zaměřila na kritickou recepci – přesněji na kritiky a kritičky, kteří v roce 2021 spolu s porotci literárních cen utvářeli obsah literárních diskusí, a na knihy, které si získaly jejich pozornost. Zájem, nebo naopak nezájem literárních kritiků usnadňuje čtenářům nejen orientaci na přeplněném knižním trhu, ale také jim bývá vodítkem k tomu, kdo v daném

roce bude aspirovat na zisk nějaké literární ceny nebo se třeba umístí na předních místech v anketě Kniha roku Lidových novin.

Objektivní zhodnocení kvalit literární kritiky a přístupů kritiků k aktuální literární produkci považuji bez potřebného časového odstupu za takřka nemožné, přesto můžeme využít metod, které nám ji již teď dokáží alespoň přiblížit, aniž bychom museli přistoupit k selektivnímu výběru periodik nebo aniž by naše interpretace působila apriorně subjektivně. Díky oborové článkové databázi Česká literární bibliografie (dále ČLB)⁽¹⁾ utvářené od roku 1947 při Ústavu pro českou literaturu lze pro analýzu literární kritiky využít metodu kvantitativní. Jejím prostřednictvím můžeme obsáhnout velké množství údajů, a tak zjistit například to, kdo je tím nejhlasiťejším kritikem a v jakém periodiku je kritice věnován největší prostor, nebo odpovědět na otázku, zda lze nějaké nakladatelství, autora nebo žánr označit za populárnější, či dokonce protežovanější, aniž by toto hodnocení bylo založené pouze na osobní zkušenosti či domněnce.

Protože v rámci projektu Český literární internet, který v ČLB probíhal v letech 2017–2021, vznikla databáze⁽²⁾ obsahující údaje i pro vybrané elektronické literární časopisy a weby, nabízelo se nahlédnout současně i na online literární kritiku a srovnat ji s tou publikovanou tiskem. O online kritice toho víme navíc výrazně méně než o té tištěné. Její neznalost tak vede mnohdy k odsouzení nebo tradování klišé o jejím nízkém významu, kvalitě a diskutabilní erudovanosti jejích autorů. Nemá však k té tištěné mnohem blíže, než si myslíme, nebo jsou to doopravdy dva úplně jiné světy? Existuje skutečně souvislost mezi nejčastěji hodnocenými knihami a těmi ověřenými literárními cenami?

1 Do databáze lze vstoupit přes stránky České literární bibliografie: <https://clb.ucl.cas.cz>.

2 Více o databázi zde: <https://clb.ucl.cas.cz/databaze/bibliografie-ceskeho-literarniho-internetu/>.

SPECIFIKA KVANTITATIVNÍHO VÝZKUMU BIBLIOGRAFICKÝCH DAT

Před samotným popisem zkoumaného datasetu a jeho přípravy považuji za nezbytné v krátkosti upozornit přes nesporné výhody zvolené metody i na její specifika a limity. Pro kvantitativní analýzu bibliografických dat je totiž v první řadě nutné je vůbec získat a následně je náležitě upravit, což není vždy triviální záležitostí.

Možnosti zpřístupnění bibliografických údajů jsou různé – některé databáze mají implementované nástroje pro export dat, standardizované výměnné protokoly typu OAI-PMH či Z39.50, případně API rozhraní. Přístup k datům navíc nemusí být vždy volný. Z tohoto důvodu je třeba se před samotným výzkumem informovat, zda je obsah zpřístupňován volně/na vyžádání, s nějakým omezením či za poplatek a zda licenční podmínky umožňují další využití (data re-use).

ČLB zpřístupňuje svůj obsah volně prostřednictvím licence Creative Commons 4.0 (CC BY-NC-SA 4.0). Celá databáze, obsahující více než 2,2 mil. záznamů, je navíc od roku 2020 volně dostupná pomocí discovery systému VuFind. Uživatel se využitím ČLB pouze zavazuje k citování databáze ve svých výstupech.⁽³⁾ Data lze získat přes API rozhraní či Statistický a analytický modul (SAM), který byl vyvíjen jako nadstavbový nástroj VuFindu. Toto řešení dovoluje modulu pracovat s databází v reálném čase a zobrazovaná data tak odpovídají jejímu nejaktuálnějšímu stavu. Z kapacitních důvodů serveru umožňuje SAM stáhnout najednou 75 000 záznamů ve strukturovaném formátu vhodném pro další strojové zpracování.

V případě potřeby spojení dat z databází různých institucí je nezbytné kromě možností využití zjistit i to, v jakém formátu jsou data ukládána a zda jsou vzájemně kompatibilní. Aktuálně jsou nejčastěji knihovní záznamy zpracovávány ve výměnném formátu MARC21 a podle pravidel RDA, přesto mezi nimi mohou být rozdíly dané oborovým zaměřením a metodikou zpracování. Jak uvádí Vojtěch Malínek:

3 Více zde: <https://clb.ucl.cas.cz/jak-citovat-clb/>.

Řada institucí si historicky vytvořila vlastní oborové tezaury či soubory selekčních termínů, které lépe odpovídají individuálním potřebám a zvyklostem toho kterého pracoviště, konkrétní uživatelské komunity nebo nastavení příslušného katalogizačního softwaru než univerzální systémy věcného popisu (Malínek – Hartmanová 2021: 58).

Podle velikosti souboru a badatelovy znalosti programovacích jazyků se data dále upravují, ať už v jednoduché excelové tabulce, či pokročilejších softwarových nástrojích. Příprava dat je kruciólní, protože bez ní se mnohdy jedná pouze o změt různě kvalitních a často nekompatibilních údajů, ze kterých nelze nic vyčíst, natož výsledky analýzy adekvátně interpretovat. Z tohoto důvodu je velkou výhodou, ba přímo nezbytností znalost samotné databáze – její struktury, rozsahu či způsobu a metody zpracování.⁽⁴⁾ Je nutné vědět, zda pracujeme s databází živou, doplňovanou a aktualizovanou, nebo je její podoba již neměnná. Zároveň je třeba s ní pracovat s vědomím, že i přes množství informací, které obsahuje, je stále do určité míry výběrová.

Při literárním výzkumu založeném na bibliografických datech je také mnohdy nezbytné aspoň v počáteční fázi spolupracovat s bibliografem, který databázi zná a může badateli vysvětlit význam dílčích polí v MARC21 a způsob jejich vyplňování. Případně ho upozornit na údaje, které je třeba z datasetu eliminovat či upravit.

I přes svou výběrovost je obvykle zkoumaný dataset dostatečně velký na to, aby výsledná analýza poukázala na nějaký trend či tendenci ve zkoumaných datech. Velmi opatrní bychom ale měli být při vynášení generalizačních soudů. Na to je třeba zkoumaný jev sledovat po delší časový úsek a případně data ještě obohatit o informace z dalších zdrojů. Platí to i pro výsledky tohoto příspěvku. Jsem si vě-

4 Přehled excerpčního záběru dílčích databází ČLB je dostupný zde: <https://clb.ucl.cas.cz/databaze/soucasna-bibliografie-od-roku-1945/>.

doma, že především rozsah internetových zdrojů v databázi nestačí k obecné charakteristice online literární kritiky, ale složení e-zdrojů považují za dostatečně kvalitní, aby se dalo hovořit o reprezentativním vzorku, který již může být použit pro srovnání s údaji získanými ze zdrojů tištěných.

DATABÁZE ČLB

Článeková databáze ČLB je databází živou, tj. každý den rozšiřovanou o záznamy ze současné produkce a zpětně opravovanou a doplňovanou, aby struktura jejích záznamů byla co nejlépe připravena pro kvantitativní výzkum. Od roku 2012 bibliografové cíleně opravují věcný a jmenný popis, aby byl v maximální míře propojen s autoritními rejstříky, a tím i s jedinečnými identifikátory (v průměru je propojenost ve všech polích již na 90 %). Díky manuálním a strojovým opravám se správci databáze snaží taktéž minimalizovat chyby vzniklé ručním zadáváním dat – překlady, chybnou interpunkci, zápis do nenáležitých polí apod.

Protože se na databázi neustále pracuje, je její podoba proměnlivá. V příspěvku jsou zpracována data odpovídající stavu databáze v květnu 2022. Pokud by byl stejný rešeršní dotaz zadán dnes (kombinace hledání: žánr recenze a rok publikování 2021), jeho výsledek by se pravděpodobně v absolutních číslech již lehce lišil, přestože v květnu 2022 byly skoro všechny excerpované zdroje a periodika pro rok 2021 již zpracovány.

Prvním nezbytným krokem pro vyčištění datasetu bylo odlišit recenze knižní (elektronické knihy, tištěné, audioknihy) od recenzí divadelních, filmových nebo na hudební alba a televizní série (v roce 2021 byla např. hodně diskutována televizní série *Božena*). Dále bylo nutné některé záznamy rozepsat, protože neobsahovaly recenzi pouze jedné knihy, ale rovnou několika. V případě hostovské rubriky Kritika v diskusi byla naopak jedna kniha hodnocena v rámci kritického rozhovoru několika recenzenty najednou. V tom-

to případě byl rozhovor vyhodnocen jako jedna recenze pro rozebíranou knihu, ale každému participujícímu připsána recenze do jeho autorských statistik. Přestože se jednalo pouze o šest záznamů, jiné řešení by výrazně zkreslilo statistiky v počtu recenzí těch knih, které byly vybrány do diskuse.

Ve výsledném vzorku taktéž zůstala některá zahraniční a divadelní periodika, ale z nich byly vybrány jen záznamy obsahující informace o recenzích knižních. Ze zahraničních periodik to byla především ta slovenská.⁽⁵⁾ Publikují zde totiž nejen slovenští kritici reflektující českou literaturu, ale i někteří čeští autoři.⁽⁶⁾ Případná eliminace slovenských periodik by výsledná data ve vzorku mohla zkreslit, i když z online prostředí jsou striktně zpracovávány pouze weby české.

Jak bude patrné z následujících přehledů a grafů, nejvíce se literární recenze objevovaly v denících. Protože v databázi ČLB lze najít záznamy i pro online mutace těchto periodik, jako jsou např. *novinky.cz* či *iDnes.cz*, recenze původně psané pro tisk se propisují logicky i do databáze online zdrojů. Z důvodu srovnání chování kritiků v tištěném a online prostředí byly tyto recenze zahrnuty pouze do vzorku pro kritiku tištěnou, jinak by došlo k výraznému zkreslení datasetu pro online zdroje. Periodika, která vycházejí v tištěné i online podobě (nejčastěji ve formátu PDF), jsou taktéž analyzována pouze jako zástupci kritiky tištěné.⁽⁷⁾

5 Databáze ČLB kromě reflexe českých autorů obsahuje i reflexi knih slovenských autorů, již debutovali ještě jako autoři českoslovenští, a výběrově tvorbu autorů patřících do kánonu slovenské literatury, jako např. Pavola Országha Hviezdoslava či Ľudovíta Štúra.

6 Sedm z devíti recenzí na českou produkci, které se objevily na stránkách Slovenských pohľadů, napsal Ivo Pospíšil.

7 Otázkou, v jakém médiu jsou recenze více čteny, jsem se v příspěvku nezabývala. Rozhodující pro zařazení byla platforma, pro kterou byly texty primárně psány, a určitá publikační tradice. V několika případech ale toto rozlišení nebylo zcela jednoznačné. Je diskutabilní, zda je např. pro Kotrlovy *Texty* stále tištěná verze primárním médiem, či nikoliv. V případě předkládané analýzy byly však Kotrlovy recenze zařazeny jako příklad tištěné kritiky.

PŘEDSTAVENÍ DATASETŮ A JEJICH PŘÍPRAVA

Výsledný upravený dataset recenzí a recenzních glos publikovaných v roce 2021 v tisku a na internetu čítal celkově 1 836 položek – 1 281 z tisku a 555 z internetu. Vzorek mapující online prostředí byl tedy o polovinu menší, ale co se týče počtu zdrojů, byl menší dokonce třikrát než dataset pro kritiku tištěnou.⁽⁸⁾ Do tištěných periodik přispělo svými kritickými texty 428 autorů, do online zdrojů 201.

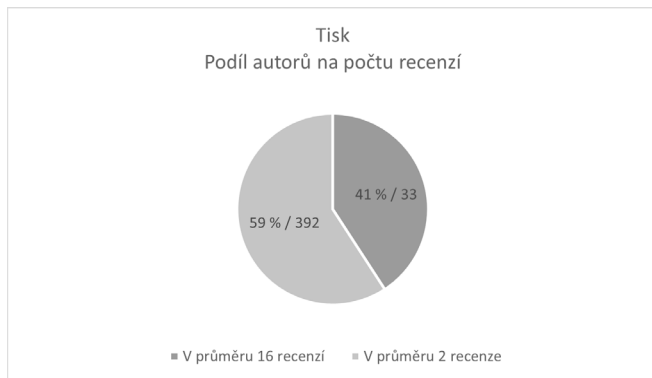
Ve vzorku nebylo zohledněno to, že s vysokou pravděpodobností bylo určité malé množství recenzí přejímáno z jednoho periodika do druhého či autorem pouze kosmeticky upraveno a použito znovu. Tato praktika není natolik rozšířena, aby výrazně ovlivnila výsledky. Zároveň ji lze považovat za dílčí rys literární kritiky, jejímž eliminováním bychom ztratili důležitou informaci.

Pro přehlednost dále uváděných grafů jsou údaje pro tištěná periodika označena slovem Tisk a internetová data jako Online.

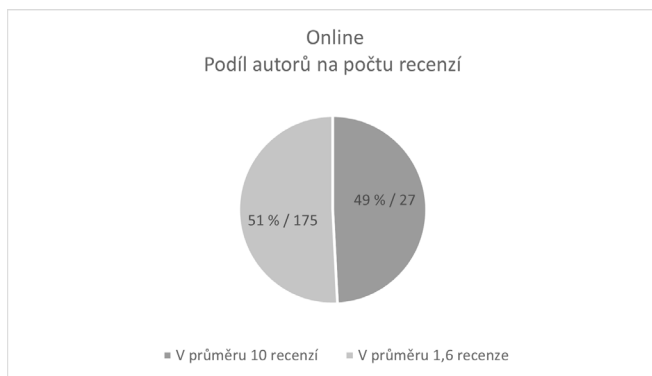
AUTOŘI RECENZÍ

Před analýzou recenzovaných knih budou představeni kritici utvářející kritický diskurz v roce 2021. Aktivita recenzentů a jejich složení totiž může výrazně ovlivnit výsledné zastoupení recenzovaných knih. Analýza datasetů ukázala, že v obou prostředích je vždy skupinka velmi aktivních recenzentů, kteří napsali v průměru výrazně více recenzí než ostatní. V případě tištěné produkce 41 % všech recenzí napsalo 33 osob, v případě online zdrojů takřka polovinu všech recenzí (49 %) napsalo pouhých 27 osob. Ostatní tak za celý rok přispěli v průměru pouze jednou až dvěma recenzemi a jejich role v rámci systému je tak spíše marginální.

8 V roce 2021 bylo z webu zpracovaných 49 online zdrojů, knižní recenze obsahovalo 28 z nich. Tištěných periodik bylo zpracováno 125, z nichž 82 obsahovalo knižní recenze.



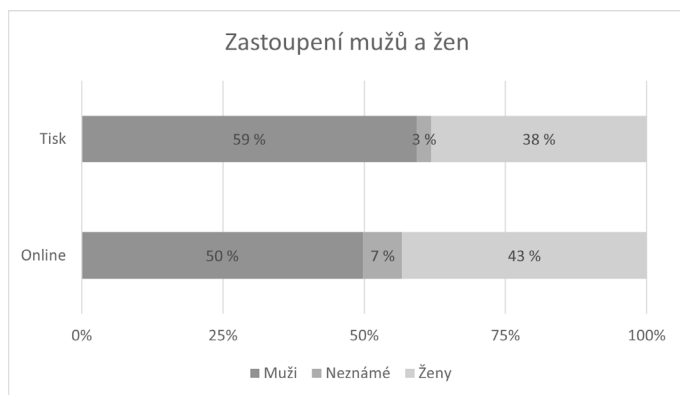
Graf 1



Graf 2

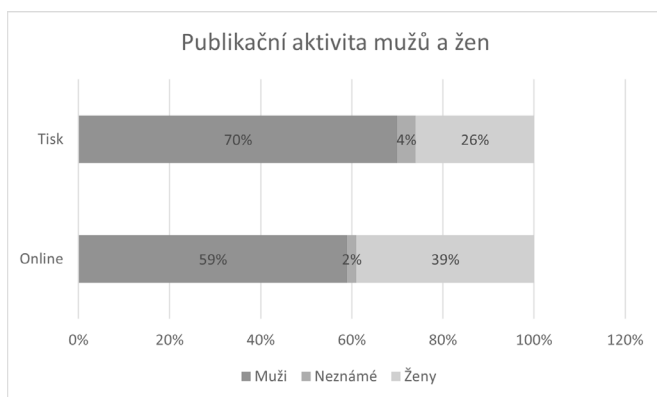
Čtyřicet autorů publikovalo v roce 2021 současně v tisku i na internetu. Překryv mezi datasey je tudíž relativně malý – pouze 20 % v případě internetu, resp. 9 % z perspektivy tisku.

Co se týče zastoupení počtu autorů a autorek v tištěných a online zdrojích, na internetu publikuje o něco více žen než v tisku. Pod označením Neznámé se v grafu 3 a 4 skrývají šifry nebo pseudonymy, u kterých se nedalo jednoznačně určit, zda se jedná o ženské či mužské jméno. V online prostředí je výskyt pseudonymů o něco vyšší v porovnání s tiskem.



Graf 3

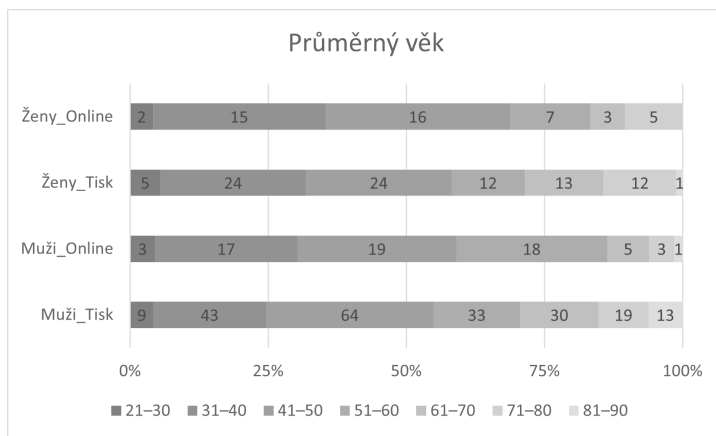
Pokud se však podíváme blíže na publikační aktivitu genderovou optikou, situace se nám výrazně promění v neprospěch žen. Zjistíme, že přestože jsou obě pohlaví v online prostředí vcelku rovnoměrně zastoupena (graf 3), muži napsali 59 % všech recenzí a ženy pouhých 39 %. V tisku je tento nepoměr ještě markantnější. Muži je napsáno dokonce 70 % všech recenzí a jen 26 % připadá na ženy (graf 4).



Graf 4

Většina autorů v obou prostředích má vytvořenou jmennou autoritu s jedinečným identifikátorem. Avšak u těch z internetu často absentuje údaj o roku jejich narození (podchyceno u 114 autorů z 201). V online prostředí není příliš obvyklé uvádět biogramy redaktorů nebo přispěvatelů, jak je tomu v tisku. Vzhledem k této praxi v obou prostředích jsme schopni určit věk u 84 % mužů publikujících v tisku, ale třeba jen u 45 % autorek tvořících online.⁽⁹⁾ Výsledný průměrný věk tedy může být zkreslen nedostatkem údajů.

Přes tento fakt dataset naznačuje, že průměrný věk⁽¹⁰⁾ mužů publikujících v tisku je 51,5 let a 46 let u žen, na internetu je průměrný věk mužů 47 let a žen 45,5 let. Data ukazují, že mezi oběma prostředími nepanuje mezi autory výrazný věkový rozdíl a že ženy věnující se literární kritice jsou v průměru mladší než muži.

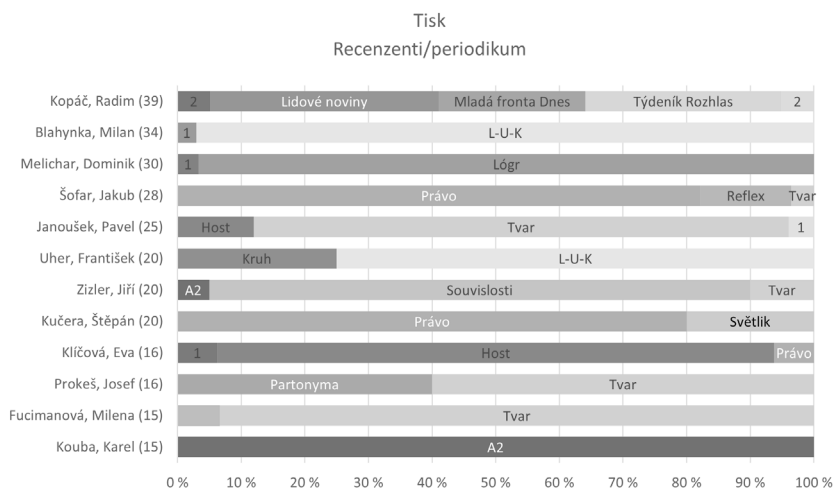


Graf 5

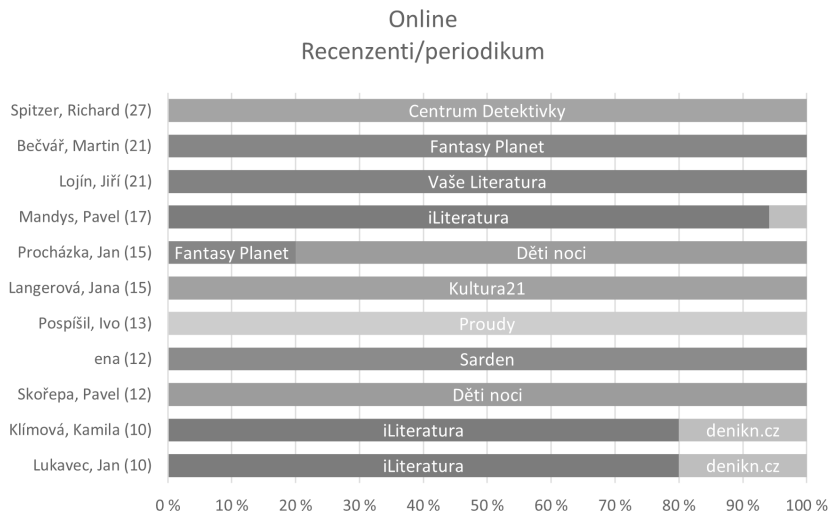
9 Menší výskyt informace o roku narození u žen je patrný i v bázi Tisk, kde tuto informaci známe pouze u 57 % jmen.

10 Počítáno jako průměr vážený zohledňující četnost výskytu jednotlivých ročníků ve vzorku.

Mnohé asi nepřekvapí, že nejaktivnějším recenzentem v tisku byl Radim Kopáč, jenž takřka jako jediný publikoval současně v několika periodikách najednou (*Deník N*, *Lidové noviny*, *MF Dnes*, *Týdeník Rozhlas* a *Uni*). U ostatních recenzentů lze vždy určit jejich primární periodikum, např. u Milana Blahynky literární přílohu *Haló novin L-U-K* či u Dominika Melichara *Lógr*. Ještě výraznější je toto chování u autorů online literární kritiky. Na webu *Centrum detektivky* je velmi aktivní Richard Spitzer, Jiří Lojín píše pro *Vaši Literaturu* a Martin Bečvář pro *Fantasy Planet*. Mezi recenzenty z tisku s více než 15 recenzemi se objevily pouze dvě ženy: Eva Klíčová a Milena Fucimanová. V obdobné analýze pro internet jsou v grafu znázorněni kritici s více než 10 recenzemi. Zde se mezi nejaktivnějšími objevila Jana Langerová, Kamila Klímová (Drahoňovská) a ena (pravděpodobně ženský pseudonym).



Graf 6 Počty recenzí uvedeny v závorce za jménem autora/autorky

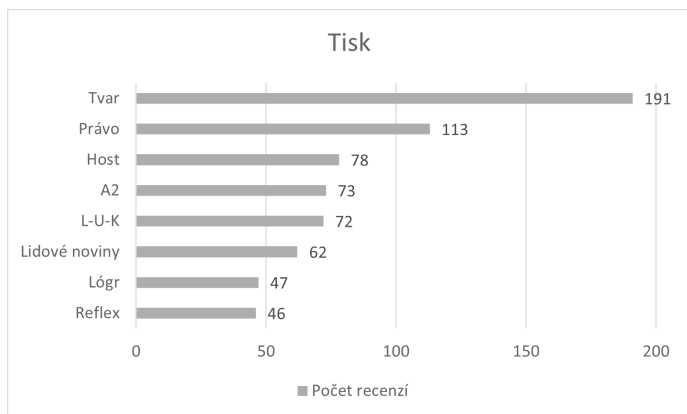


Graf 7 *Deník N* se objevil ve vzorku kvůli přebírání recenzí z *iLiteratury*

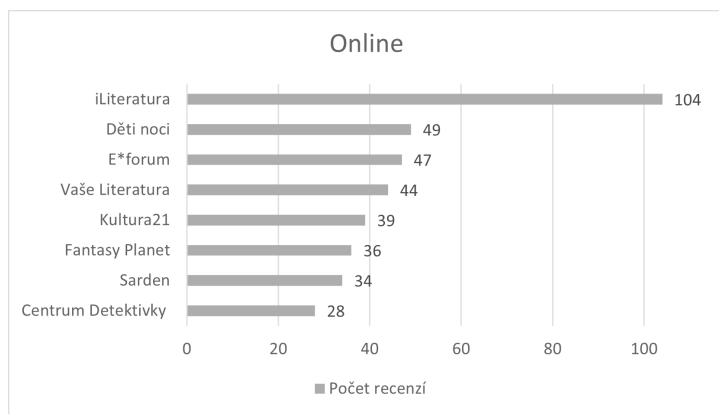
LITERÁRNÍ PERIODIKA

V roce 2021 poskytly nejvíce prostoru pro kritickou reflexi české literatury formou recenzí a recenzních glos literární časopisy *Tvar*, *Host* a celostátní deníky. Na internetu můžeme nejvíce recenzí na českou literaturu najít na webu *iLiteratura*, jednom z nejstarších online periodik na českém internetu zaměřeném na knižní recenze (spuštěn v roce 2002). Na druhém místě se umístil webzín *Děti noci*, jenž se specializuje na žánrovou literaturu, a na třetí pozici se dostal portál *E*forum*,⁽¹¹⁾ který se orientuje na literárně-teoretické práce či publikace reflektující germanobohemistická témata.

11 V případě tohoto portálu bylo nezbytné ze vzorku odmazat některé duplicitní výskyty recenzí. Ty vznikají kvůli souběžnému zpracování německé verze portálu, do kterého se dostávají překlady českých recenzí.



Graf 8



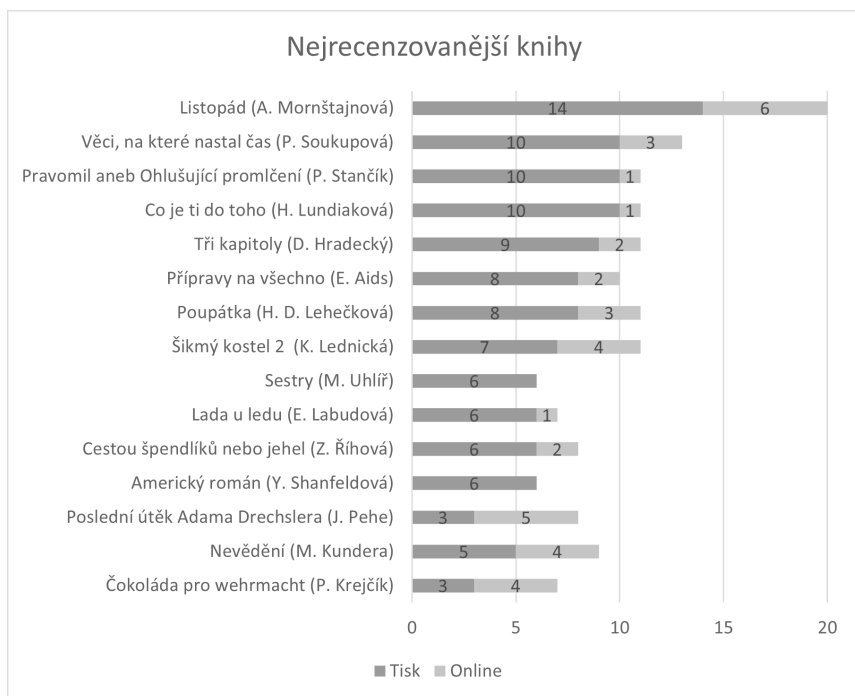
Graf 9

RECENZOVANÉ KNIHY A AUTOŘI

Průnik recenzovaných knih na webu a v tisku byl 154 titulů, tzn. že pouze 35 % knih hodnocených v online prostředí taktéž získalo pozornost v médiích tištěných (z pohledu většího vzorku pro tisk tento počet odpovídá 19 %). Míra protnutí obou prostředí je dána již

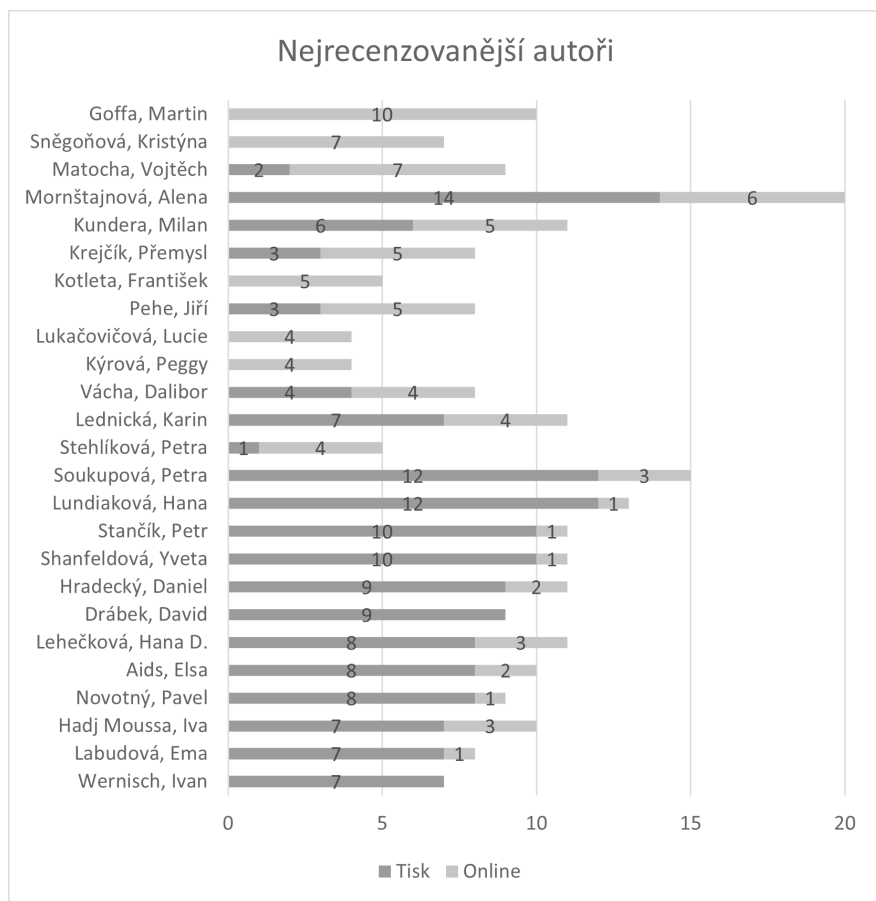
zmiňovaným rozdílem počtu zdrojů v datasetech Tisk a Online, ale také jejich zaměřením. V datasetu Tisk je mnohem více odborných časopisů, které se logicky věnují vědecké literatuře, která v online prostředí není tolik zastoupena.

Výsledek, o kom a o čem se v roce 2021 nejvíce psalo, je nezbytné rozdělit do dvou grafů, protože od jednoho autora se v daném roce mohlo hodnotit více titulů. V grafu 10 jsou představeny nejvíce hodnocené knihy. Jsou v něm znázorněny všechny knihy ze vzorku Tisk s šesti a více recenzemi (řazeno od nejvíce hodnocených knih). Ty jsou doplněny o knihy ze vzorku Online s více než čtyřmi recenzemi (tímto množstvím bylo hodnoceno pouze pět knih), které nebyly ještě zahrnuty ve vzorku Tisk. Román *Sestry* (2021) Martina Uhlíře a *Americký román* (2020) Yvety Shenfeldové nebyly na vybraných webech hodnoceny vůbec.



Graf 10

Možná zajímavější srovnání nabízí graf 11, který sleduje jména recenzovaných autorů a autorek. Zde jsou hodnoty v grafu seřazeny naopak od nejrecenzovanějších autorů na webu s více než čtyřmi recenzemi (po Petru Stehlíkovou) a až poté jsou uvedeni nejrecenzovanější autoři z tisku, kteří ještě nebyli zmíněni v rámci autorů recenzovaných na internetu. Zde bylo kritériem pro zařazení obdržení více než sedmi recenzí. Graf 10 a 11 tak nabízí srovnání míry reflexe knih, resp. autorů a autorek v tisku a na internetu.



Graf 11

Z grafu 11 vyplývá, že pět ze třinácti nejrecenzovanějších autorů z online zdrojů se v tisku nedočkalo recenze žádné, přestože v online prostředí se jedná o populární autory (Kristýna Sněgoňová či František Kotleta). Za prvenstvím Martina Goffy v datasetu Online stojí pravděpodobně jeho publikační aktivita a spolupráce s nakladatelstvím Témbr. V roce 2021 mu totiž vyšel román *Ženská na odstřel* a dvě audioknihy (*Děvčátko*, *Muž z chatrče*), zároveň byla hodnocena i jeho tvorba z roku 2020 (román *Sekta* a předlohy pro audioknihy).

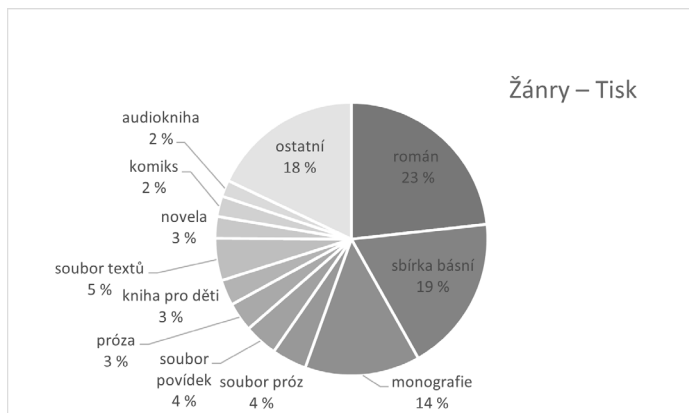
Naopak na webu zcela chybí reflexe poezie Ivana Wernische či souboru divadelních her Davida Drábka. V případě posledně jmenovaného je to dané excerpčním záběrem. Výběr online zdrojů byl zaměřen na literární a kulturní weby, které o divadle píší spíše sporadicky. Této umělecké tvorbě se věnují specializované portály, které v bázi ČLB nejsou i z toho důvodu, že jsou zpracovávány Institutem umění – Divadelním ústavem v rámci jejich oborové článkové bibliografie.

Za průnik ve výběru autorů a knih v obou bázích lze označit tvorbu Aleny Mornštajnové, Karin Lednické a Milana Kundery.

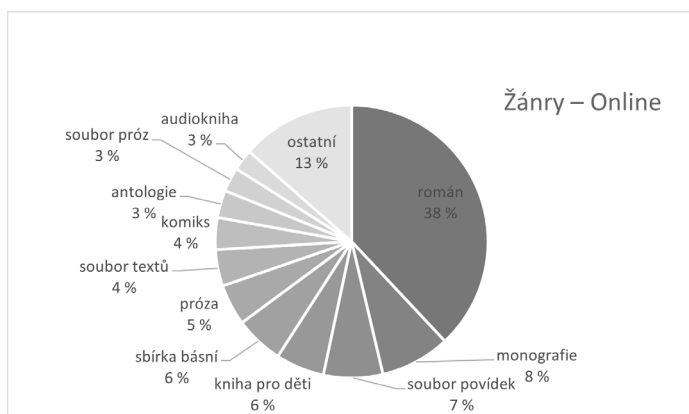
DALŠÍ SLEDOVANÉ PARAMETRY

K přiblížení toho, proč se některé knihy či autoři ne/dočkali zhodnocení, může pomoci i analýza dalších parametrů, jako je výběr literárních žánrů, rok vydání vybraných knih či jejich nakladatelství. Zároveň nám tyto rozборы dovolí popsat tendence, ke kterým inklinovala tištěná a online kritika v roce 2021.

Jedním z důvodů, proč se mezi výběrem nejrecenzovanějších autorů na internetu neobjevili žádní básníci, může být celkově nízký zájem online kritiky o poezii. Jak naznačuje analýza recenzovaných žánrů (graf 12 a 13), oproti tisku je jí věnována velmi malá pozornost. V tištěných periodikách naopak možná překvapí, že se poezie umístila hned na druhém místě za romány, tudíž se určitě nejedná z pohledu kritiků o okrajový žánr.



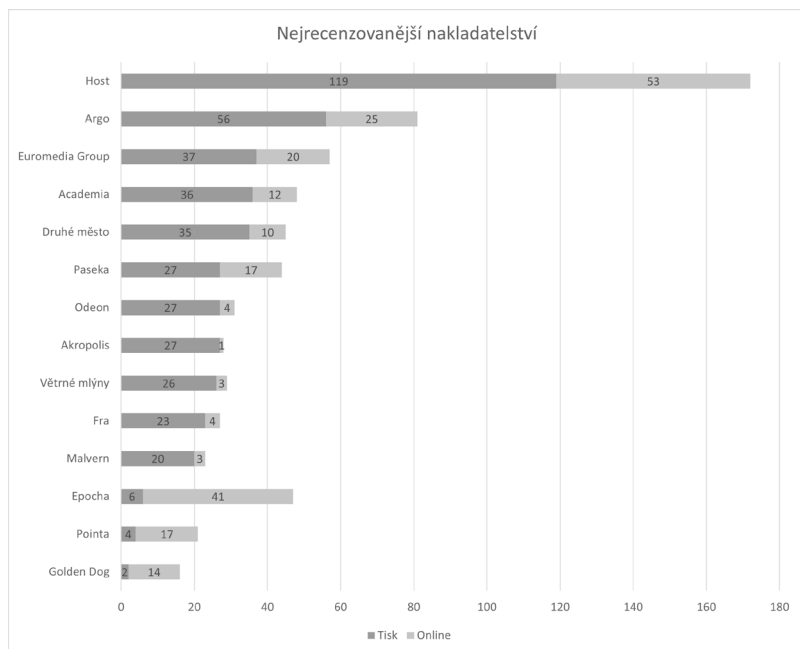
Graf 12



Graf 13

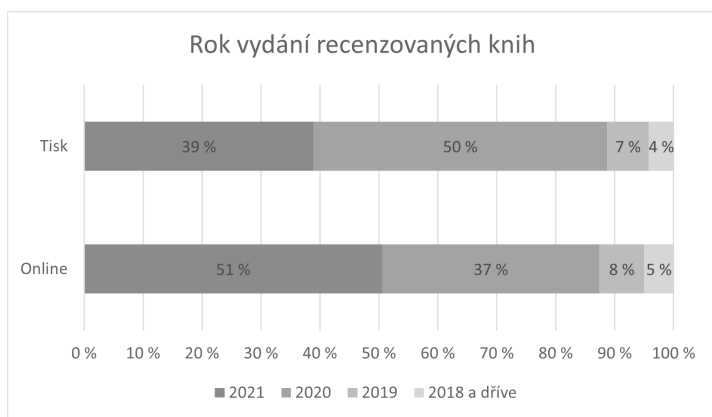
Další informace ohledně výběru knih můžeme získat i analýzou jejich nakladatelství. Jak je patrné z grafu 14, v obou prostředích je dominantní zájem o knižní produkci nakladatelství Host. Důvodem vysokého zastoupení v obou datasetech může být kromě celkově širokého portfolia daného nakladatelství i to, že je v něm ve vyšším počtu zastoupena původní česká tvorba. Hodnoty jsou řazeny vzestupně dle počtu výskytů ve vzorku Tisk. V obou prostředích taktéž panuje podobný zájem o autory vydávané v nakladatelstvích Argo a Euromedia Group.

V čem se ale vzorky výrazně liší, je absence reflexe knih z nakladatelství Epoque, Pointa či Golden Dog v tištěné kritice. Tato nakladatelství se specializují na vydávání knih, jež lze zařadit do oblasti populární či žánrové literatury, a právě z tohoto důvodu jsou v tisku přehlíženy. Na webu zase naopak nenajdeme takřka žádnou reflexi knih z nakladatelství Akropolis a Větrných mlýnů. V případě Větrných mlýnů bude důvodem nejspíše jejich zaměření na vydávání náročnější beletristické tvorby. V roce 2021 hned deset recenzí z celkových 26 získal jejich román *Co je ti do toho* Hany Lundiakové. V případě Akropolis není zdůvodnění jednoznačné a výsledek je pravděpodobně ovlivněn konkrétním výběrem recenzovaných titulů/autorů v roce 2021. Autorem knih, které se dočkaly nejvíce recenzí (devět z celkových 27), byl David Drábek, jehož tvorba na sledovaných webech není vůbec reflektována. Osm recenzí připadlo na odborné monografie, kterým je na webu věnována pozornost rovněž spíše sporadicky.



Graf 14

V obou sledovaných prostředích je překvapující velmi malý překryv recenzovaných knih s těmi oceněnými za rok 2021. Důvodů může být hned několik. Jak je patrné z analýzy roku vydání recenzovaných knih (graf 15), ve sledovaném období v tisku vycházely zejména recenze na knihy vydané již v roce 2020, pouze 39 % recenzí se týkalo knih, které mohly být oceněny za rok 2021. Na internetu sice převažovala recepce knih vydaných ve sledovaném období, ale jejich výběr byl soustředěn na žánrovou literaturu, především na fantastiku a sci-fi literaturu, jejichž literární ceny jsou v krizi nebo (pravděpodobně) zanikly jako v případě Ceny Akademie sci-fi, fantasy a hororu (Kyša 2020). Určitý průnik je patrný ve výsledcích ankety Kniha roku Lido- vých novín, kde se umístil již zmiňovaný/recenzovaný Milan Kundera (*Nevědění*),⁽¹²⁾ Karin Lednická (*Šikmý kostel 2*) a Alena Mornštajnová (*Listopád*). V nominacích na cenu Magnesia Litera a zároveň ve výčtu knih s více recenzemi se objevila pouze kniha *Cesta špendlíků nebo jehel* od Zuzany Říhové.



Graf 15

12 Kniha se celkem překvapivě dočkala podobného počtu recenzí v obou bázích, přestože je online vzorek dvakrát menší. Důvodem může být velký mediální prostor, kterému se Kunderovi v tisku dostalo o rok dříve kvůli jeho biografii od Jana Nováka.

SHRNUTÍ

Srovnání údajů získaných z oborové článkové databáze ČLB poukázalo na dílčí rysy online a tištěné kritiky a současně i na jejich podobnosti a rozdíly. Data ukazují, že obě báze se překrývají relativně málo, ať už hovoříme o kritických samotných či jejich výběru hodnocených knih v roce 2021. Až na výjimky kritici nepublikují zároveň v tisku a na internetu. V obou prostředích dávají podobu kritickému literárnímu diskurzu především muži, jejichž průměrný věk se pohybuje mezi 45–50 roky. Přestože jsem si vědoma malého vzorku online zdrojů a dostupnosti roku narození autorů zde publikujících, výsledky vyvracejí to, že online prostředí slouží jako publikační prostor pouze mladým autorům.

V obou prostředích existuje relativně malá skupinka autorů, kteří jsou výrazně aktivnější než ostatní a obvykle píšou do jednoho svého primárního periodika. V obou datasetech se také nachází jedno periodikum/web, které se vyznačuje výrazně vyšším počtem recenzí oproti ostatním zdrojům. Mezi nejčastěji hodnocený žánr patří romány a knihy nakladatelství Host. Výraznější rozdíl spatřuji v reflexi poezie, která se častěji vyskytuje v tisku, a populární literatury, již je pozornost naopak věnována zejména v online prostředí.

Knižní produkce i literární diskurz byl s velkou pravděpodobností ovlivněn i pandemickou situací. V jaké míře se to promítlo do udílení cen (posunutí jejich předání či zrušení celých ročníků) a na knižní recepci, lze však těžko říct. K tomu je nezbytné analyzovat roky před covidovou dobou a ideálně i období po pandemii, abychom mohli ověřit, zda se rok 2021 stal v tomto ohledu výjimečným či prohloubil určité tendence, které již naznačovaly roky předešlé.

Mgr. Pavla Hartmanová, Ph.D.

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.

Na Florenci 1420/3

110 00 Praha

hartmanova@ucl.cas.cz

LITERATURA

MALÍNEK, Vojtěch – HARTMANOVÁ, Pavla

2021 „Bibliografické databáze jako pramen pro datovou analýzu. Potenciál a limity České literární bibliografie pro kvantitativní výzkum“; *Střed: časopis pro mezioborová studia Střední Evropy* 19. a 20. století 13, č. 1, s. 58; dostupné z doi: 10.54681/c.2021.1.3

KYŠA, Leoš

2020 „Akademie je mrtvá, prosím neresuscitovat“; www.sarden.cz,
<https://www.sarden.cz/2020-12-13-2254/leos-kysa-akademie-je-mrtva-prosim-neresuscitovat> [přístup 6. 9. 2022]

SOUČASNÁ BIBLIOGRAFIE (OD ROKU 1945)

Česká literární bibliografie [online databáze]; Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., <https://biblio.clb.ucl.cas.cz/> [přístup 30. 6. 2022]

Příspěvek vznikl v rámci projektu Česká literární bibliografie (LM2018136) podpořeného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci jeho aktivit na podporu výzkumných infrastruktur.